

Рецензія
офіційного рецензента
кандидата мистецтвознавства, старшого викладача кафедри
композиції та інструментування Харківського національного
університету мистецтв імені І.П. Котляревського
Малого Дмитра Миколайовича
на дисертаційну роботу **Богатирьова Володимира Олександровича**
«ОРКЕСТРУВАННЯ В ТВОРАХ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ
КОМПОЗИТОРІВ: ДОСВІД СИСТЕМНОГО МОДЕЛЮВАННЯ»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю **025 Музичне мистецтво**

Однією з концептуальних особливостей харківської композиторської школи є звернення до симфонічного оркестру. Варто згадати імена корифеїв, видатних харківських симфоністів: Д. Клебанова, В. Борисова, В. Бібіка, В. Золотухіна. Окремо слід відзначити ґрунтовні праці з інструментування Д. Клебанова, які також розглядаються в цій роботі. Значущими є дослідження у Г. Савченко (близько 50), у яких висвітлюються проблеми оркестрового стилю та письма, а також дослідження Р. Каширцева щодо оркестрового стилю, тембру та оркестрової фактури тощо.

В. Богатирьов, як сучасний представник харківської композиторської школи, продовжує цю традицію, звертаючись до питань, пов'язаних з симфонічним оркестром. І хоча у західноєвропейському музикознавстві праць, присвячених оркестру та оркестровій музиці, достатньо, в Україні їх значно менше. Серед дослідників, що також зробили вагомий внесок у розвиток теми, варто відзначити С. Коробецьку, В. Ракочі та С. Бородавкіна.

Водночас В. Богатирьов не лише узагальнює питання, пов'язані з оркеструванням, а й виводить їх на якісно новий рівень, розробляючи теорію системного моделювання в контексті оркестрових творів. Це робить **тему рецензованої праці надзвичайно актуальною.**

Наукова новизна дослідження полягає передусім у розробці оригінальної наукової концепції. У роботі запропоновано три моделі аналізу оркестрування: концепційно-стильову, жанрово-детерміновану та історично-

орієнтовану. Останню, як зазначено в дослідженні, автор уперше вводить до наукового обігу, розглядаючи її, власне, як оркестрування.

Зазначені моделі апробовано у другому розділі роботи. Вперше здійснено аналіз оркестрових творів В. Польової, З. Алмаші, Б. Фроляк, а також оркестрування співогри *«Підгіряни»* М. Вербицького, виконаного самим автором дисертації, з позиції історично орієнтованого підходу.

Варто відзначити, що в дисертації представлено ґрунтовний аналіз доробку як західноєвропейських, так і українських музикознавців, із численними посиланнями на англomовні джерела, що значно підсилює наукову аргументацію дослідження.

Перший розділ присвячено проблемі оркестрування в її теоретичному вимірі, становить левову частку дослідження. У першому підрозділі автор ґрунтовно розглядає термінологічні питання (тезаурус оркестрування), зокрема терміни, що використовуються в англomовних джерелах з інструментування та оркестрування. Визначено еволюцію низки понять – тон, барва, лінія тощо, а також розвиток самої теорії оркестрування. Окрему увагу приділено оркестровій фактурі як явищу: автор аналізує класифікації, запропоновані В. Пістоном, С. Адлером, Дж. МакКеем. Одним з ціннісних моментів дослідження є україномовні авторські переклади окремих термінів, що свідчить про глибоке осмислення й адаптацію іноземного дискурсу до української традиції.

Завдяки опрацюванню широкого кола джерел різними мовами (зокрема праць Г. Рімана, Е. Буслера, Г. Ройтера та інших), автор простежує етимологію понять тон, тембр, звучність, щільність, звук, забарвлення.

Окрім аспектів, безпосередньо пов'язаних із теорією оркестрування, автор звертається також до проблем інструментознавства, опираючись на праці М. Рибницького, М. Дробнера, К. Сікорського та інших. У дослідженні представлено детальний аналіз робіт Д. Клебанова, Р. Каширцева, Г. Савченко, С. Бородавкіна, що дозволяє охопити широкий спектр наукових підходів до оркестрового письма.

У другому підрозділі розглядаються питання стилю та оркестрування. Розділ має ознаки історичного музикознавства – зокрема, розглядається поняття оркестрового стилю, наводяться кілька класифікацій еволюції оркестрового мистецтва (зокрема за А. Карсом, Г. Рідом). Запропоновано типологію векторів розвитку оркестрування з погляду інноваційності: новаційний та традиційний. Досить ґрунтовно проаналізовано підходи до теорії оркестрового письма та стилю у працях С. Коробецької, Г. Савченко та Р. Каширцева. Окрему увагу приділено дослідженню взаємозв'язку стилю та оркеструванню як взаємозалежних категорій музичного мислення.

Третій підрозділ присвячено вивченню взаємодії жанру та оркестрування. Автор звертається до праць Л. Бусслера, Д. Клебанова, С. Адлера та інших дослідників. У тезовій формі подано основні положення щодо особливостей оркестрування окремих жанрів, зокрема поліфонічних. Окреслено характерні техніки оркестрування в межах різних жанрових форм: концерту (за Ш. Кьокленом), частин сонатно-симфонічного циклу (за Л. Бусслерем), творів для голосу з оркестром (за Ш. Кьокленом) тощо. Спираючись на дослідження В. Ракочі, автор виокремлює три стилістичні моделі оркестрування концерту: барокову, класицистичну та змішану.

Четвертий підрозділ присвячено феномену історично орієнтованого оркестрування, який тісно пов'язаний із поняттям стилізації. Автор пропонує власне визначення цього явища, спираючись на концепцію Ю. Ніколаєвської. У цьому контексті також порушуються теми аранжування та транскрипції.

У другому розділі викладено оригінальну наукову концепцію дослідження. Дисертант пропонує три моделі аналізу оркестрування: концепційно–стильову, жанрово–детерміновану та історично орієнтовану. Крім того, автор презентує власну (ієрархічну) систему оркестрування, що є модифікованою (переструктурованою) версією системи С. Коробецької, яка складається з низки ключових елементів оркестрового письма.

Проводиться аналіз оркестрових творів сучасних українських композиторів з позицій трьох моделей аналізу оркестрування: В. Польової,

Б. Фроляк – з позиції концепційно-стильової моделі; З. Алмаші – з позиції жанрово-детермінованої моделі; співогра «Підгіряни» М. Вербицького в оркеструванні самого дисертанта В. Богатирьова – з позиції історично орієнтованої моделі.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації.

1) Ви пропонуєте оригінальну наукову концепцію, у межах якої окреслюєте моделі аналізу оркестрування: концепційно-стильову, жанрово-детерміновану та історично орієнтовану. Однак виникає питання: чи не є ці моделі, з огляду на зазначений у вступі системний метод дослідження, радше моделями самого оркестрування, а не лише аналізу? Крім того, історично орієнтоване оркестрування Ви не лише називаєте відповідним терміном, але й подаєте його визначення (с.112). Якщо ж розглядати ці моделі виключно як аналітичні підходи, тоді, логічно, можна було б проаналізувати кожен обраний твір із позицій усіх трьох моделей. Наприклад, твори В. Польової та Б. Фроляк – не лише з концепційно-стильової, а також з жанрово-детермінованої чи історично орієнтованої. Але цього Ви не робите, що свідчить про інший характер застосування моделей. У зв'язку з цим просимо дати пояснення: чому згадані моделі Ви визначаєте саме як моделі аналізу оркестрування, а не як моделі оркестрування, як таких? І чому, водночас, історично орієнтовану модель Ви трактуєте як тип власне оркестрування, тоді як інші – лише як аналітичні рамки?

2) У підрозділі 1.2. пропонується типологія векторів в оркеструванні – новаційний та традиційний. Зокрема, традиційний вектор Ви характеризуєте як такий, що здійснюється *«зі збереженням балансу між колористикою і функціональністю»*. Виникає питання: чи справді збереження зазначеного балансу є унікальною ознакою лише традиційного підходу? Хіба новаційне оркестрування, в якому можуть застосовуватись

нові інструменти чи нестандартні методи викладу, не може так само прагнути збереження функціонально-кolorистичного балансу?

Підсумуємо. Дисертацію **Володимира Олександровича Богатирьова «Оркестрування в творах сучасних українських композиторів: досвід системного моделювання»** слід розглядати як дослідження, що здійснене в межах теоретико-практичного музикознавства, є надзвичайно корисною як для практиків – композиторів і оркеструвальників (завдяки введенню спеціальної термінології та запропонованим моделям аналізу оркестрування), так і для теоретиків-музикознавців, які досліджують питання, пов'язані з оркестровим письмом. Праця відрізняється науковою виваженістю, зосередженістю на чітко визначених темах, скрупульозним і ґрунтовним опрацюванням теоретичного матеріалу. Слід відзначити високу якість реалізації дослідницького задуму – від побудови загальної концепції до застосованих методів аналізу як джерел, так і музичних творів. Дослідження успішно узагальнює досягнення у сфері оркестрування як у глобальному західному контексті, так і в українській традиції. Особливої уваги заслуговує запропонована автором оригінальна наукова концепція моделей аналізу оркестрування, яка викладена і апробована на музичному матеріалі в аналітичному другому розділі.

Автор дотримався принципів академічної доброчесності, що підтверджено результатами перевірки тексту за допомогою комплексного онлайн-сервісу *Turnitin*. Апробація основних результатів дисертаційного дослідження засвідчена публікацією трьох статей у фахових наукових виданнях, включених до переліку, затвердженого МОН України, а також однієї праці апробаційного характеру. Крім того, результати дослідження були представлені на семи міжнародних та всеукраїнських науково-практичних і науково-творчих конференціях. Загальний обсяг дисертації становить 223 сторінки, з яких 170 сторінок – основний текст. Список використаних джерел налічує 201 позицію, з них 82 позиції – іноземними мовами.

Дискусійні положення, викладені в цій рецензії на дисертацію В. О. Богатирьова, не впливають на загальне враження від дослідження, оскільки автором створено самобутню наукову концепцію, належно її обґрунтовано, а зміст і форма дисертації відповідають високим науковим стандартам.

Таким чином, дисертаційне дослідження В. О. Богатирьова відповідає вимогам пунктів 5-9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України №44 від 12 січня 2022 року, а також «Вимогам до оформлення дисертації», затвердженим наказом МОН України від 12 січня 2017 року.

У зв'язку з вищевикладеним, дисертант **Володимир Олександрович Богатирьов** заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 025 – Музичне мистецтво.

Кандидат мистецтвознавства,

старший викладач кафедри композиції

та інструментування ХНУМ імені І.П. Котляревського

Дмитро МАЛИЙ